

ιδ') Μάτση, Ἡμερολόγιον (1638 — 1700). περιέχον ἀξιολόγους καὶ ἀγνώστους λεπτομερείας τῶν ἐν Ἑλλάδι τότε συμβαίνοντων, καὶ ἰδίως τὴν εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀθήνας ἐκστρατείαν τοῦ Μοροζίνη.

ις') Δημητρίου Χαριτοπούλου Σαλονίτου, Διαθήκη περιέχουσα ἀξιολόγους πληροφορίας περὶ τῆς ἐν Στερεᾷ, ὑποκινήσει τῶν Ἐνετῶν, ἐκραγείσης περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ αἰῶνος ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν ὁ δικθέτης μετὰ τοῦ ἐν πολέμῳ πεσόντος ἀδελφοῦ του, Φιλοθέου, ἐπισκόπου Σαλόνων, ἔλαβον ἐνεργητικώτατον μέρος.

ιζ') Χρονογράφος ἀπὸ Μεγάλου Κωνσταντίνου, μέχρι τοῦ σουλτάνου Σελίμ.

ιη') Θησαυρὸς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως, ἥτοι γλωσσάριον τῆς καθομιλουμένης ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν ἀρχαίαν. (Ἐν τῷ κώδικι προσήρτηται καὶ ἕτερα παντοδαποὺς ὕλης συνταγμάτια).

Ἐκ Ζακύνθου μεταβὰς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπορεύθη ἐν εἰς Ἀγγελόκαστρον, ἔνθα συνέλεξα πᾶσαν γραπτὴν καὶ προφορικὴν παράδοσιν περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἀρχῆς τῆς πόλεως, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα τῶν δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου Ἀγγελωνύμων Κομνηνῶν, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Ἐνταῦθα σὰς ὑπενθυμίζω, Κύριε Ἰπουργέ, περὶ ἐτέρου πολυτίμου χειρογράφου· εἶνε δὲ τοῦτο ποίημα ἐκ πλεόντων δέκα χιλιάδων στίχων, γεγραμμένον περὶ τὰ μέσῃ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ὑπὸ Ζακυνθίου τινος, Ἰωάννου Κορωναίου, καὶ ἐξυμνοῦν τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἀνδραγαθήματα Μερκουρίου Μποῦα ἐξ Ἀγγελόκαστρον, στρατηγοῦ τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, διακριθέντος εἰς πολλὰς μάχας μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων στρατηγῶν διοικουμένου Ἑλληνικοῦ Τάγματος. Τοῦ ποιήματος τούτου ἐν πρωτοτύπῳ εὐρισκόμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, ἠδυνήθη ἵνα λάβω πλῆρες ἀντίγραφον, πατριωτικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κυρίου Παύλου Δάμπρου. Ἐκτὸς δὲ τῆς μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας, τὸ σύνθεμα τοῦ Ζακυνθίου ποιητοῦ, ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅν τὸ πρῶτον ἐν ὁμοιοκαταληξίᾳ γραφὲν ποίημα.

Διελθὼν δὲ τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἀντιγράφας πολλὰς τέως ἀγνώστους ἐπιγραφάς, ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικάς, δι' ὧν ὀρίζεται ἡ τοποθεσία ἀμφισβητούμενων πόλεων τῆς ἀρχαιότητος, ἐπανῆλθον, μετὰ τεσσαρακονθήμερον ἀπουσίαν.

Ἰποβάλλων ὑμῖν, Κύριε Ἰπουργέ, συνοπτικῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς μου, σὰς παρα-

καλῶ ἵνα ἐνεργήσητε πρὸς ἔκδοσιν τῶν πολυτίμων τούτων μνημείων τῆς ἀγνοουμένης ἱστορίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἅτινα ἀποτελέσουσι πλεόντων ὀγδοήκοντα τυπογραφικῶν φύλλων.

Ἐκφράζων δὲ τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ὑψηλὴν τιμὴν, ἥς μὲ ἡξιώσατε, καὶ εὐχόμενος ἵνα ἕτεροι εὐτυχέστεροι ἐμοῦ ἀποβῶσι κατὰ τὰς τυχόν μελλούσας ἀποστολάς των, εὐσεβάστως ὑποσημειοῦμαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΘΑΣ.

Ἑπτὰ Ἀλωναρίου 1708, εἰς χωρίον Ζακύνθου Καταστάρι.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, Ἀμήν.

Ἐδῶ κάνω καταγράμμο τῆς δυστυχισμένης φαιμίας μας, ποῦ καταγόμαστε σκλητάδα καὶ σκλητάδα ἀπὸ τὴν Ρούμελη, καὶ ἤρθαμε σὲ τοῦτο τὸ νῆσι τῆς Ζάκυνθου ἀπὸ κατατρεμὸ, καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλο.

Ὁ πατέρας μας, ποῦ ν' ἀγιάσουν τὰ κόκαλά του, ἐλέγονταν Γιάννης καὶ ἦταν ἀπὸ τὴ χώρα Ἀγιθυμία, καὶ ἡ μάνα μας, ποῦ ὁ Θεὸς νὰ τὴ χωράῃ, Σαλονίτισσα, καὶ ἐλέγονταν Βιελέτα. Γεννηθήκαμε τέσσαρα ἀδέρφια· ὁ μεγαλύτερος ἐλέγονταν Φίλιππος καὶ καλογερούοντας ἐπῆρε ὄνομα Φιλόθεος καὶ εἶνε ὁ δεσπότης, ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, ποῦ νὰ ἔχω τὴν ἀγίαν του εὐχὴ ἐγὼ καὶ πασᾶ ἄλλος χριστιανὸς, ἀγκαλὰ καὶ ἀποθαμένος· ὕστερα ἔρχομαι στὴν ἀράδα ἐγὼ, καὶ ἡ ἀδερφή μου ἡ Μάρω, καὶ τὸ ἀδερφί μου ὁ Γεώργης. Καὶ ὁ πατέρας μου πέθανε χρόνῳ ἐγδοῇντα μὲ θάνατο χριστιανικὸ, σὰν καλὸς χριστιανὸς ποῦ ἦτανε, κάνοντας ψυχικά, καὶ ποτὲ στὸ ζῦγι μὴν ἀγελῶντας· καὶ ἀξιώθηκε νὰ τὸν ἐβγάλῃ ὁ Φιλόθεος ὁ δεσπότης, ποῦ τοῦ ἔδωκε καὶ τὴν ἀγίαν του εὐχὴ. Καὶ ἡ μάνα μας πέθανε ἀπὸ τὴν λοιμικὴ ποῦ μᾶς ἤφεραν οἱ Βενετζιάνοι, καὶ πολὺ κόσμος ἐθάηκε, χρόνῳ ἐξῆντα τρία.

Ὁ Φιλόθεος εἶχε γραμματαλλαγὴ μὲ τοὺς Βενετζιάνους νὰ τὸ βαρέσουνε λευθερόνοντας τὸ σκληθωμένο γένος μας, καὶ ἀγροικῶταν μὲ τοὺς καπετανεὺς καὶ δεσποτάδες τῆς Ρούμελης. Κατὰ καιρὸ ποῦ κατέβηκε ἡ ἀρμάδα στὰ Νησιά, οὐλὴ ἡ Ρούμελη ἐδούλεψε σπαθί, καὶ ἐκλαδέψαν πᾶσα ψυχὴ ἀλλόπιστων Ἀγαρηνῶν. Τότε ἦτονε καπετάνιος Σάλονα καὶ Λοιδορίκι ὁ καπετὰν Κούρμας, καὶ μὲ πεντακόσιους ἀρματωλοὺς ἐπῆρε Σάλονα,

Λουδορίκι και Ἐπαχτο, και περὶ ττο ἀπὸ δύο χιλιάδας Τουρκῶν ἐσφάζαν.

Ἰστερα σὲ λίγο μᾶς ἦρθε ἡ λοιμικὴ, και πολὺς κόσμος ἐχάθην· τότε και ἡ μάνα μας ἡ μακαρίτισσα, ὁ Θεὸς νὰ τὴν σχωράῃ, πέθανε και ἡ ἀδερφή μου Μάρω χρονῶν εἴκοσι ὀχτῶν.

Σάμπως ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ Βενετζιάνοι ἐμπήκαν στὰ κάτεργα και ἀφῆσαν ἐμᾶς τοὺς δύστυχους· και ὁ καπετὰν Κούρμας μὲ τετρακόσους εὐγῆκε και τοὺς ἐτσάκισε σὲ τέσσεραῖς πάνταις. ἦρθε και ὁ Φιλόθεος, ποὺ ὁ καπετὰν γενεράλος τὸν εἶχε μαζὶ του, γιατί εἶχε ὑπόληψι και στίμα, ἀκουόντας ἀπ' οὐλοὺς τοὺς Ρουμελιώτας, και ἐκάμαν μὲ τὸν καπετὰν Κούρμα βουλή νὰ πάρουνε και τὸ Ζητοῦνι· μὰ δὲ μπόρεσαν, γιατί ἐκλειστήκαν ὀχτῶ πασάδες· και ἐκάψαν και τὴ φήβα· ἐχτυπήσαν και τὸ ὄρδι τοῦ Τουρκοῦ κοντὰ στὸ Πατραντζίκι, και τὸ Ταλάντι ἐπῆραν, και ὁ Κούρμας λαβώθηκε. ἦρθε ὁ Λιμπεράκης νὰ πάρῃ τὸ Σάλωνα, μὰ ὁ Κούρμας τὸν πῆγε τοῦ κυνηγιοῦ στὸ Καρπενῆσι, και σὲ τρίχα νὰ τόνε πιάσῃ και ὀλοζώντανο. Ὁ δεσπότης ὁ Φιλόθεος ἐβαρέθη στὸ λαϊκὸ στὸ μπόλεμο, και σὲ δέκα μέραις ἐπρίστηκε και πέθανε, και ὁ Κούρμας ἐσκοτώθη.

ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι και ἐδιώξαν τοὺς Βενετζάνους, και ἐγὼ μὲ ἄλλους πολλοὺς, ἀγκαλὰ και μᾶς ἐτάξαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ὄρκο νὰ μὴ μᾶς πειράξουν, ἔφυγα μὲ τὸ ἀδερφί μου τὸν Γεώργη, και μὲ κάτεργο τοῦ καπετὰν Στάθη Βλαστοῦ ἦρθα σὲ τοῦτο τὸ νησί τῆς Ζακύνθου.

Σὰν ἀληθινὸς Χριστιανὸς χρῆζοντας νὰ ἦμαι ἐτοιμὸς σὲ πᾶσα ὥρα και στιγμή νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸ τρομερὸν και φορικτὸ τοῦ Θεοῦ κριτήριον, ἐρεγολάρισα τὰ πράματά μου· Καὶ πρῶτο συχωράω πᾶσα ἄνθρωπο, ποὺ μὲ ἐβλαψε, και ζητάω ἀπ' οὐλα τ' ἀδέρφια μου τοὺς χριστιανοὺς συχωρεσι, σὲ ὅτι τοὺς ἐπύκρυνα και ἐζημίωσα. Ἀφίνω τὸ τίποτές μου εἰς τὸ ἀδερφί μου τὸν Γεώργη, και θέλω νὰ μὲ θάψῃ χωρὶς καμμία ἐξόδευσι και κοσμοπομπή, νὰ μοῦ ἀφήσῃ μονάχα τὸ βραχι και τὸ μαῦρο ποκάμυσο, και τίποτες ἄλλο, και νὰ μὲ βίξῃ σ' ἓνα ταφί. Καὶ ἂν δώσῃ ὁ πανάγαθος και πανοικτίρμονας Θεὸς και καπιτάρει και ἐλευθερωθῇ τὸ δυστυχισμένον γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερὸ, και ἀπάνθρωπο, και ἀντίχριστο, και ἀνελεῆμονον Ἀγαρηνὸν, νὰ ξεθάψῃ τὰ κόκκαλά μου, και τὰ κόκκαλα τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μας Φιλοθέου, ποὺ τὰ ἔχω κρυμμένα μὲ μία σακκούλα

στὴ σπηλιὰ, ποὺ ἐγνωρίζει, και νὰ τὰ θάψῃ μαζὶ και κοντὰ στὰ κόκκαλα τῶν γονιῶν μας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς πατρίδος μας· μὰ τὸ ξαναλέγω, σὰν ἐλευθερωθῇ, και ὄχι τώρα, ποὺ εἴμαστε σκλάβοι. Καὶ ἂν κάμῃ ἐτζι νάχῃ τὴν εὐχὴ τοῦ Φιλοθέου και ἐμένε, ἀλλέως τὴν κατάρα μας· γιατί ἐτζι μὲ ὥρικσε στὸ εὐαγγέλιο ὁ μακαρίτης Φιλόθεος ὡσὰν ἐξεψύχου.

Ἀφίνω ἀκόμα διὰ τα και τόνε βάνω σὲ ὄρκο φορικτὸ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παρθένος, εἰς τὰ κόκκαλα τῶν γονιῶν μας και τοῦ ἀδερφοῦ μας Φιλοθέου, και ἐξορκίζω τὸν ἀδερφὸ μου Γεώργη, τὸ σταυρὸ τὸν μαλαμακτένιον νὰ μὴν τόνε πειράξῃ· νὰ τὸν ἀπιθώσῃ σὲ μία ἐκκλησίαν νὰ λειτουργιέται, και νὰ κάμῃ κολάγι και τόνε στείλῃ στὴν πατρίδας μας τοῦ Παπαθανάση νὰ τὸν ἀπιθώσῃ σὴν ἐκκλησίαν μας, γιατί εἴμαστε ἄνθρωποι και δὲ ξέρομε ποὺ καταντοῦμε, και τυχόντας σὲ καμμία χρεια τοῦ μπορεῖ νὰ τὸν πουλήσῃ, γιατί ἄνθρωποι εἴμαστε και πέφτομε σὲ λάθο· αὐτὸς ὁ σταυρὸς εἶνε τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μας Φιλοθέου, και νάχῃς τὴν εὐχὴ του, Γεώργη μου, νὰ τὸν φυλάξῃς.

Ἀφίνω και στὸν ἀδερφὸ μου Γεώργη νὰ δώσῃ 50 τσεκίνια στὴν κάσα, γιὰ ἐλευθέρωμα σκλάβων, και 40 στὸ ὀσπιτάλε, και χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ κάμῃ· Ἄλλο τίποτε δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ, και αὐτὴ εἶνε ἡ τέλεια και ὑστερινή μου θέλησι.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ.

ΣΗΜ. Ἡ ἀνωτέρω διαθήκη ὑπάρχει εἰς τὸ ἐν Ζακύνθῳ μοναστήριον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ὁ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενος Γεώργης νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα ἐτέρου συμφυγᾶδος, Σπαθόγιαννου ἐκ Ξηρομέρου, διέμεινε ἐν Ζακύνθῳ μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ἀμνηστευθεὶς ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐπανέστρεψεν εἰς Σάλωνα μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἄχρι τανῦν διατηρουμένης. Ὁ ἔνετός ἱστοριογράφος, Ἀλέξανδρος Λοκατέλλης, ἀναφέρει πολλὰ περὶ τοῦ ἐπισκόπου Φιλοθέου, και τοῦ ἄνω διαθέτου Δημητρίου Χαριτοπούλου ἢ Χαρίτου.